

**Arkeologiska kursundersökningar av
fornlämningarna nr 123:1, 124:1, 126:1 och 852
inom fastigheten Njurunda Prästbol 1:1 och
1:5, Njurunda socken, Sundsvalls kommun.**

Fornlämning: Raä 123:1, 124:1, 126:1 och 852. Fastighet:
Njurunda Prästbol 1:1 och 1:5. Socken: Njurunda. Kommun:
Sundsvall. Landskap: Medelpad.

**Rapportnummer 2014:2
Ola George**

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologiska kursundersökningar av fornlämningarna nr 123:1, 124:1, 126:1 och 852 inom fastigheten Njurunda Prästbol 1:1 och 1:5, Njurunda socken, Sundsvalls kommun. Rapport 2014:2

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Ola George
Härnösand 2012
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
Syfte	5
Metod	5
Topografi	6
Riksintressen för kulturmiljövård	6
Beskrivning av fornlämningen, fornlämningsbild och äldre uppgifter	7
Informationsinsatser	10
Redogörelse av arbetet	10
Anläggningsbeskrivningar	13
Området öster om kapellet Raä 123:1	13
Området i anslutning till gravhögen Raä 124:1	13
Området vid Raä 126:1	13
Kalkugnen Raä 852	14
Fyndmaterial	16
Osteologisk analys	18
Geologiska analyser	19
Magnetometeranalys	19
Tolkning och diskussion	20
Tekniska och administrativa uppgifter	20
Referenser	21
Bilaga 1. Kartor över området	22
Bilaga 2. Plan och profilritningar	24
Bilaga 3. Fyndlistor	29
Fyndlista Raä 123:1	29
Fyndlista Raä 124:1	30
Fyndlista Raä 126:1	33
Fyndlista för Raä 852	34
Bilaga 4. Rutbeskrivningar Raä 126:1	37
Rutbeskrivning för kalkugnen Raä 852	38
Bilaga 5. Fotolistor	38
Bilaga 6. Dagbok	43
Bilaga 7. Tidningsklipp från 27/9-2014	44

Sammanfattning

Kurserna som bedrevs i samarbete med Sundsvalls folkhögskola, Sundsvalls museum och de närliggande skolorna samlade sammanlagt drygt 150 personer (130 skolbarn och 20 vuxna). Undersökningarna som genomfördes inom flera ytor i närheten av Kvissle kapell gav endast en tydlig anläggning. Högformationen Raä 852 tolkas utgöra resterna av en kalkugn. Fynden av kalksten, ett smuligt lager av bränd kalk, fynden av smält, blå, glasig kalk, konstruktionen med stenblock och skörbrända stenar och närheten till kapellet talar för att det är rester efter en kalkugn som hittades. Kalkugnen hör med stor sannolikhet samman med byggandet eller underhållet av det medeltida kapellet.

Undersökningarna på åkern vid Raä 126:1 visar att den tidigare synliga gravresten nu mer eller mindre är helt bortodlad. Märkligt nog påträffades inte några spår efter vare sig brandlager eller ben. De färgningar som påvisades i några av provrutorna skulle möjligen kunna vara rester efter en kanträdda till graven.

Undersökningen vid Raä 124:1 gav ett magert fyndmaterial men fyndet av silverfoliepärlan kan antyda en sönderodlad grav eller boplatsfynd.

Inledning

Inför nydragningen av E4 söder om Sundsvall genomförde Murberget Länsmuseum Västernorrland arkeologiska slutundersökningar inom riksintresset Kvissle-Nolby-Prästbolet.

I samband med de arkeologiska undersökningarna och bygget av den nya vägen ansåg Länsstyrelsen, Trafikverket, Murberget Länsmuseum Västernorrland och Sundsvalls museum att det var viktigt att föra ut information om riksintresset till allmänheten. Därför genomfördes visningar, kursverksamhet och föredrag med kopplingar till riksintresset. I denna rapport redogörs för de arkeologiska kursundersökningarna vid Kvissle.

Syfte

Murberget Länsmuseum Västernorrland har tidigare genomfört flera liknande kursgrävningar i länet. Intresset från allmänhet och skolor har varit stort och grävningarna har skapat en större förståelse hos allmänheten för förhistoriska och historiska lämningar samtidigt som de genererat viktig ny kunskap.

De aktuella fornlämningarna saknar idag upplevelsevärde men deras potential som objekt för pedagogiska satsningar och arkeologisk kunskapsinhämtning är desto större.

Riksintresseområdet Kvissle-Nolby-Prästbolet har sällan varit föremål för arkeologiska undersökningar och vår kunskap om området är mycket bristfällig. Kursgrävningarna innebär en möjlighet att öka vår kunskap om områdets förhistoriska utveckling samtidigt som denna kunskap på ett handgripligt sätt förmedlas till allmänheten. Förhoppningen är också att kursverksamheten leder till ett ökat engagemang för vår historia och vårt kulturarv. Länsstyrelsen ansåg att kursen stämde överens med länets strategiska kulturarvsprogram för 2012-2015 *Kulturarv i utveckling* där det påtalas att man skall arbeta för att satsningar på kultur och kulturarvet i större utsträckning genomförs i samverkan med civilsamhället, och för ökad samverkan mellan kulturarvs- och utbildningsinstitutioner. Kursen bedömdes stärka olika gruppers historiska och kulturella medvetenhet vilket förhoppningsvis skulle främja nya berättelser och perspektiv på historien.

Metod

Vid undersökningen på åkern öster om kapellet grävdes nio provrutor i ett öst-västligt stråk över den plats där Raä 126:1 ska ha legat. Jorden sållades, rutorna beskrevs och mättes in med RTK-GPS. Då inga rester efter gravhögen hittades grävdes schakt norr, väster och söder om raden av provrutor. Undersökningsområdet söktes av med metalldetektor.

Längre västerut på åkern, i anslutning till Raä124:1 (gravgrupp) grävdes elva kvadratmetersrutor. Jorden från rutorna sållades och ytan söktes av med metalldetektor. I åkerkanten i anslutning till Raä 123:2 (ödekyrkogård) grävdes sex rutor, även där sållades jorden och ytan söktes av med metalldetektor.

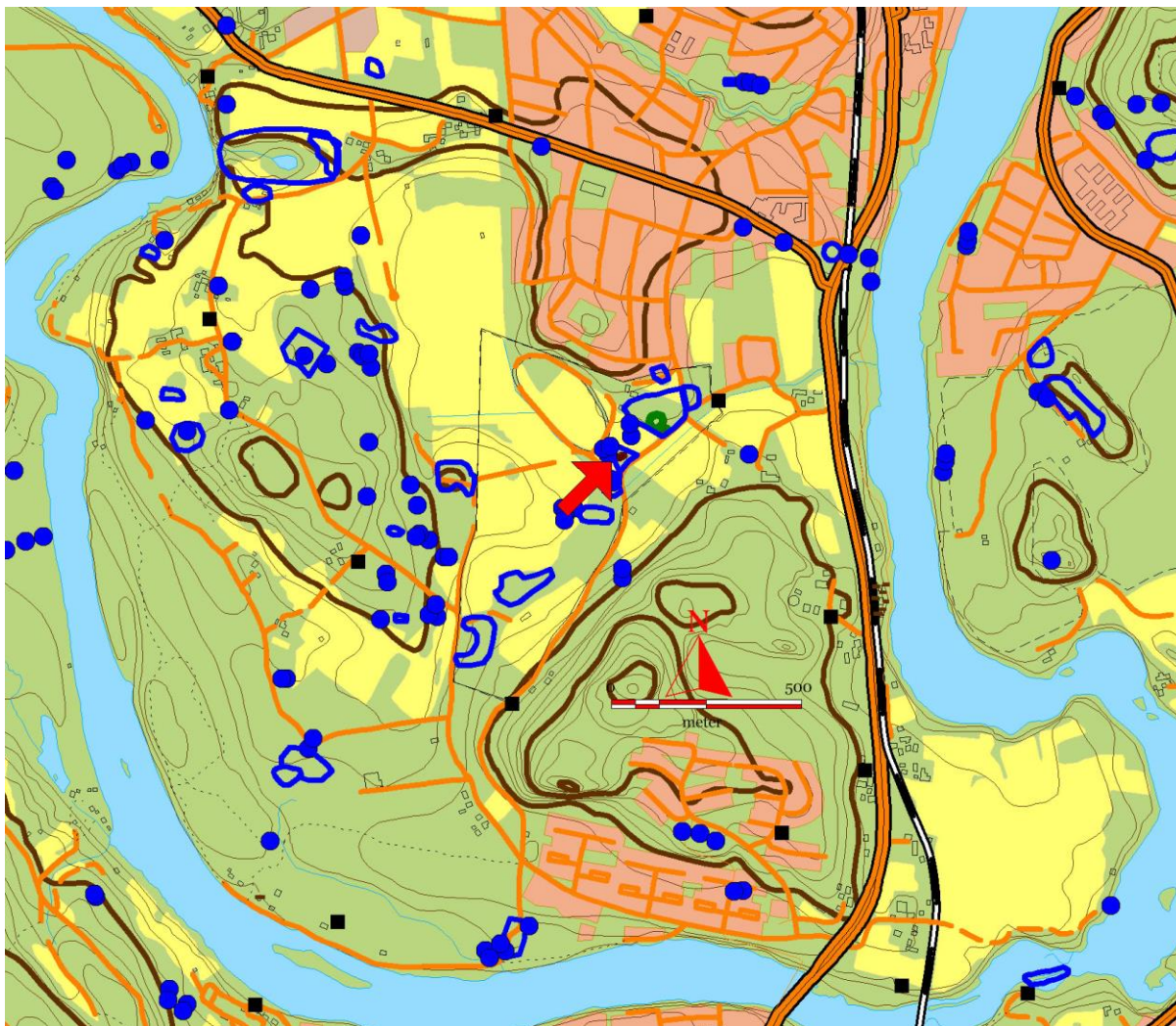
Över kalkugns lämningen (Raä 852) grävdes ett schakt (11 m²). Torven togs sedan bort och stenpackningen rensades fram och ritades av. Schaktet mättes in med RTK-GPS. Området söktes av med metalldetektor.

Skolbarnen fick gräva och sålla jorden vid undersökningen. De fick även lära sig hur arkeologer dokumenterar fornlämningar och hur fornlämningsbilden ser ut inom riksintresset.

Topografi

Kvissle kapell ligger på ett näs omflutet av älven Ljungan. Undersökningsområdet ligger i åkermark vid det forna kvisslet, en mindre förgrening från älven Ljungan. I jämnhöjd med kapellet ligger överkanten av diket som numera utgör de sista resterna av kvisslet på cirka 12 meters nivå över havet. Kvisslet blev genom landhöjningen uppgrundat och måste rimligen varit svårframkomligt med båt redan under folkvandringstid.

Från undersökningsområdet och kvisslet har en omkring 900 meter djup vik sträckt sig in mot Nolby från yngre bronsåldern fram tills viken uppgrundades under slutet av den äldre järnåldern. Under tiden fram till den yngre bronsåldern flöt Ljungan igenom området innan landhöjningen gjorde att flödet skars av vid Nolby strax sydöst om Kaptensdalen.

Figur 1. Översiktsbild av riksintresseområdet Kvissle-Nolby-Prästbolet. Undersökningsplatserna markerade med pilen.

Riksintressen för kulturmiljövård

Undersökningsområdena ligger inom Kvissle-Nolby-Prästbolet. Området ligger även inom Riksintresset för Ljungans dalgång.

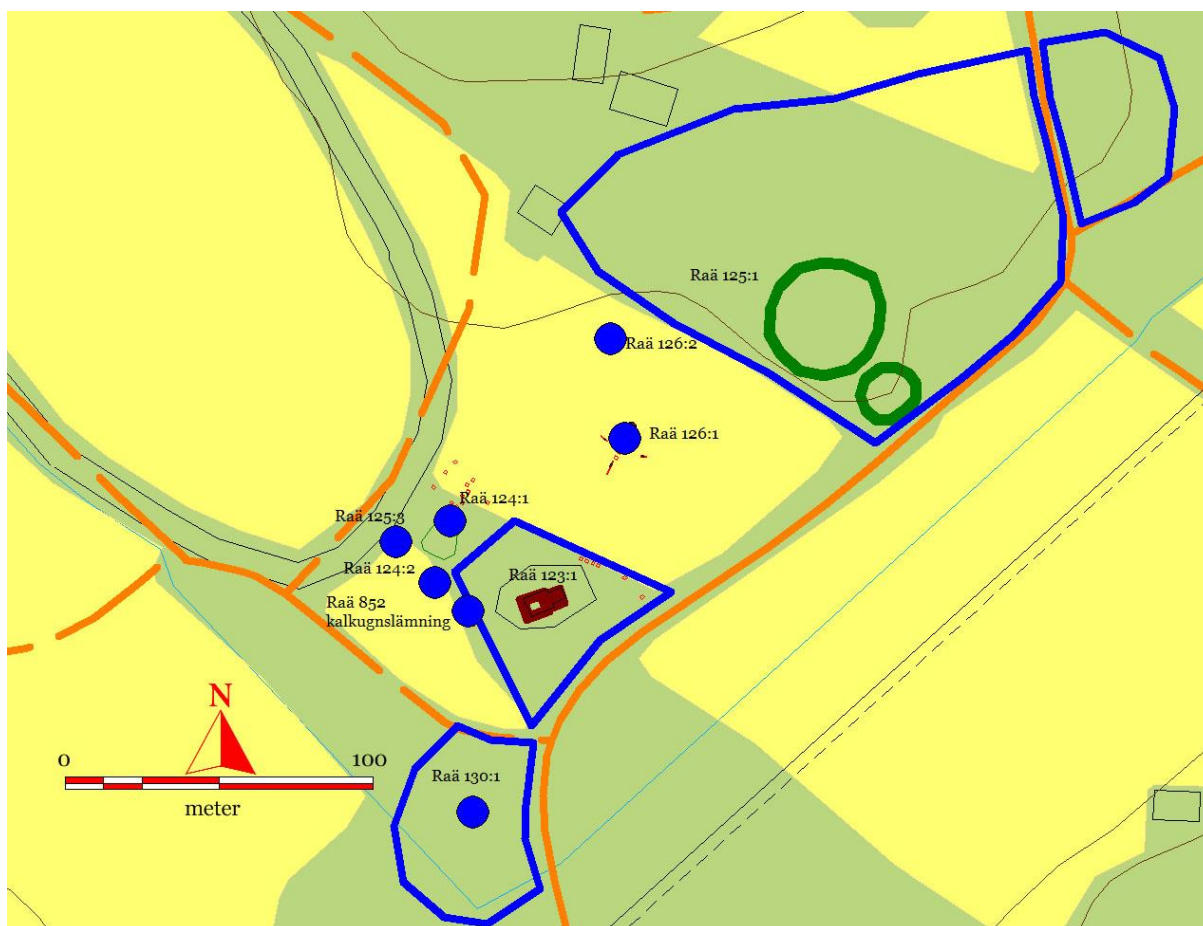
Riksintresseområdet Ljungans dalgång beskrivs som en "älvdalsbygd som i älvens nedre lopp tillhör de äldsta i Norrland med kontinuerlig bosättning från tidig järnålder och med en stor mängd fornlämningar. Viktig länk i kommunikationsleden mot Trøndelag och transportled för timmer. Storslaget jordbrukslandskap, vattenanknuten industrialisering med vattensågar, timmerhantering, järnbruk och kraftverk".

Beskrivningen av riksintresseområdet Kvissle-Nolby- Prästbolet beskrivs som "Unik fornlämningsmiljö där kombinationen av ett gravfält med flera storhögar, varav en är Norrlands största, en runsten och en tidigmedeltida gårdskyrkoruin representerar en sannolik stormannabebyggelse under järnålder och tidig medeltid och utgör en av de tydligaste markeringarna av förhistorisk och tidigmedeltida makt och status norr om Dalälven".

Beskrivning av fornlämningen, fornlämningsbild och äldre uppgifter

Fornlämningarna inom riksintresseområdet har inte varit föremål för särskilt många arkeologiska undersökningar. Kunskapen om de enskilda lämningarna är därför fortfarande inte så stor.

Den vid skolkursen delundersökta fornlämningen Raä 852 framträdde innan undersökningen som en 6 x 3 meter stor förhöjning i markytan. När grästorven tagits bort inom en yta på 1 x 7 meter blev en stenpackning synlig. Efter framrensning visade det sig att stenpackningen bestod av stenblock, skärvsten, murbruk, kalk, smälta stycken av smält kalk, och bränd lera. På grund av tidsbrist blev inte hela anläggningen framrensad och inte heller grävd i botten inom det upptagna schaktet.

Figur 2. Översikt av undersökningsområdena med de aktuella fornlämningarna markerade.

I 1964 års inventering finns en beskrivning av en lämning som enligt lägesangivelsen stämmer bra med den nu delundersökta lämningen Raä 852 "15 meter väster om nordvästra hörnet av kyrkoruinen är det andra stenfundamentet, närmast rektangulärt, 6x3 m (NNV-

SSÖ) och 0,2 meter högt. Övertorvad, med i ytan talrika skarpkantade stenar (skörbrända), 0,1-0,3 meter stora. Fundamentet kan eventuellt utgöra en spislämning. Fundamentet var vid 1964 års inventering och på 1960 års gravfältskarta markerat (nr 15) som osäker hög (124:3).

Omkring 15 meter öster om kalkugns lämningen ligger Kvissle kapellruin (Raä 123:1) från 1100-1200-talet. Den beskrivs i fornminnesregistret som en kyrkoruin 13 x 7 meter stor (ÖNÖ-VSV). Väggarna är 0,8-1,5 meter höga och 1,4 m breda och bestående av delvis huggen gråsten, vanligen 0,5-1 meter långa, och sammanfogade med kalkbruk. De är nu torvtäckta. Långhuset är 8 x 7 meter stort och koret 5,5 x 5 meter. En ingång finns i västra delen av den södra långhusväggen, en ingång finns även i korets södra sida. I koret finns ett stenaltare, 1,5 x 1 meter stort och 0,8 meter högt. Väggen mellan kor och långhus är igenmurad.

Lämningarna efter bogårdsmuren löper runt om kyrkoruinen och omsluter en ödekyrkogård? Ödekyrkogården har en 21 x 16 meter (Ö-V) stor yta. Muren löper cirka 1-2 meter från ruinens södra långsida och cirka 4-5 meter från den norra, samt cirka 3 meter från de östra och västra gavlarna. I öster sammanfaller muren med ett stenfundament. Bogårdsmuren är 2-3 meter bred och 0,2-0,3 meter hög, den är nu delvis övertorvad med i ytan talrika stenar, 0,2-1 meter stora. Många lösa stenar som är belägna på och i anslutning till muren, kan vara nedrasade från ruinen.

Öster om åkern där Raä 126 finns markerad finns ett gravfält (Raä 125). Det beskrivs i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister som 160 x 100 meter stort (Ö-V) och bestående av cirka nio fornlämningar. Dessa utgörs av sju högar och cirka två runda stensättningar. Högarna är 10-37 meter i diameter och 0,3-6,88 meter höga. (5 är 1,5-6 meter höga). Den största högen belägen i gravfältets sydvästra del är 37 meter i diameter och 6,88 meter hög (inmättes i samband med kursen), den har en kantränna som är 2-4 meter bred och 0,2-0,4 meter djup. De övriga gravhögar är 10-25 meter diameter och 1,3 -2,5 meter höga. Stensättningarna är 4-8 meter diameter och 0,1-0,2 meter höga. Båda är övertorvade. Enligt A. Enqvist, 1916, har fynden med SHM inventarienummer 6772 gjorts i den kraftigt avschaktade högen i gravfältets ÖNÖ del (nr 2 på 1960 års gravfältskarta). Fynden gjordes vid odlingsarbeten år 1881. De bestod av en bronskittel, en sölja av brons, ett romerskt guldmynt (solidus, kejsar Valens, år 364-378 e.Kr.), en fingerring av guld, smälta glasklumpar m.m. (ATA, Antikvariskt-topografiska arkivet dnr 1060/16).

I västra delen av åkern som ligger öster om kapellruinen grävdes rutor intill Raä 124:1. Den beskrivs i fornminnesregistret som "resterna av en gravhög med en ursprunglig diameter av 14 meter och 1,1 meter hög. Nordvästra delen är bortschaktad, intill 4 meters bredd. I ÖNÖ finns en grop, 4 x 2 meter (N-S) och 0,3 meter djup. Sannolikt är hela ytan skadad och avplanad. Strax söder om 124:1 fanns enligt Riksantikvarieämbetets inventering Raä 124:2, en hög cirka 11 meter diameter och 0,4 meter hög. Helt överplöjd. Väster om Raä 124:1 fanns Raä 124:3, en hög?, nu cirka 10 meter i diameter och 0,2 meter hög. Helt överplöjd. Vid kursundersökningen 2012 kunde inga tydliga spår ses av 124:2 eller 124:3. Kursen som samarrangerades med Sundsvalls folkhögskola bedrevs på åkern öster om kapellruinen. Några säkra spår efter de lämningar (Raä 126:1) som enligt inventeringen skulle finnas där kunde inte påvisas. Raä 126:1 beskrivs i fornminnesregistret som en hög, cirka 12 meter diameter och intill 0,5 meter hög. Helt överplöjd, men tydligt avsatt åt alla håll. Med stor säkerhet fornlämning. I åkern norr-öster om Njurunda 126:1-2 finns flera svaga förhöjningar. Möjligen indikerar dessa ytterligare överplöjda fornlämningar. Njurunda 126:1-2 utgör troligen ursprungligen ett med Njurunda 125:1 sammanhängande gravfält. Sidenblad anger 5 "genom odling plattade och förstörda högar" vid Prestängen, som kan åsyfta Njurunda 126:1-2. Eventuellt kan även några av stensättningarna under Njurunda 125:1 avses. Hallström pekar med bestämdhet ut överplöjda högar på platsen för Njurunda 126:1-2. Möjligen kan fyndet av holkyxa av järn (Raä 497:1) härröra från detta område.

Sydväst om kapellruinen ligger ett gravfält (Raä 130), 70 x 30 meter (NNÖ-SSV), bestående av 4 fornlämningar. Dessa utgörs av 3 högar och 1 rund stensättning. Högarna är 12-14 meter diameter och 1-1,2 meter höga. Stensättningen som är belägen i gravfältets sydvästra del, är 7 meter diameter och 0,3 meter hög. Den är övertorvad och

har en svag kantränna, 0,5 meter bred och 0,1-0,2 meter djup. Något osäker, p.g.a. den ej helt regelbundna formen. Området genomskärs närmast söder om stenhusgrunden (Njurunda 842), av en bäck i en bäge från VNV till ÖNÖ

Kvissle kapell har tidigare undersökts av Umeå Universitet 1994-1995 (Grundberg rapportmanus). "I koret påträffades ben från minst åtta spädbarn, vilka förefaller ha begravts efter att koret övergetts. Det tyder på att koret har använts som gravkammare efter att triumfbågsöppningen murats igen. En ¹⁴C-datering av ben från ett av barnen visar att det sannolikt skett redan under 1300-talet. I ett sökschakt påträffades ca 8,5 meter söder om ruinen stenfundamentet till en förmodad bogårdsmur som inte var synlig ovan mark före undersökningen. Vid byggandet av denna hade en äldre skelettgrav skadats (hela överkroppen var förstörd). Av riktningen att döma var graven sannolikt kristen. Förutom spädbarnen i koret och den delvis bevarade graven hittades vid undersökningarna lämningar efter ytterligare sju individer i olika åldrar. Strax väster om ruinen påträffades dessutom rester av en brandgrav från järnåldern. I en grop under stengolvet i koret hittades ett vikingatida silverhänge tillsammans med en svinbete. De medeltida myntfynden vittnar om kontakter med Svealand och Gotland, medan den senmedeltida keramiken härrör från Rhenområdet.

Undersökningarna visar att Kvissle kapell har fungerat som kyrka under större delen av medeltiden, åtminstone sedan mitten av 1200-talet och ända fram till reformationen. När den ursprungligen uppfördes har inte kunnat fastställas med säkerhet, men ingenting talar emot att den kan vara en av områdets allra tidigaste stenkyrkor från 1100-talet och därmed uppförd redan före sockenbildningen.

Genom sina små mått avviker den också från sockenkyrkorna. Huruvida den har föregåtts av en äldre träkyrka har inte kunnat avgöras. Trots detta indikerar platsen genom den direkta kopplingen mellan kyrka med kristna gravar och förhistoriska boplatser och gravlämningar från vikingatiden såväl kultplats- som bebyggelsekontinuitet mellan förkristen och kristen tid.

Kapellet har varit känt i antikvariska sammanhang i över 300 års tid. De äldsta uppgifterna om platsen är nedtecknade redan på 1680-talet, i samband med de så kallade rannsakingarna efter antikviteter som genomfördes av präster och ämbetsmän över hela landet. Vid denna första egentliga fornminnesinventering skriver den historieintresserade häradshövdingen i Medelpad Eric Teet följande 1684" (Grundberg rapportmanus med där anförd litteratur).

uppå prästägerne uppå Cappellsänget haffr waret ett gamballt capell som rudera där af änu sees, män inthet beskedh eller hermellsse där om funes uthan att bönderna ifrån dahlen i Tuhna Sochen i förtijdhnen gått dijt till kyrckia...

Emil Löfgrén sammanställde 1928 så många som nio olika sägner som kan knytas (Grundberg rapportmanus med där anförd litteratur)

1. Den första kyrkan i Njurunda var kapellet i Kvissle.
2. Då det byggdes, hade socknen endast 16 bönder. Tuna och Attmar hörde då också till Njurunda.
3. För lång tid tillbaka låg ett kapell i Kvissle och ett sö'r om Öjen i Näset. I Kvissle heter platsen "Kapellstuvan" och i Näset "Kapellsbacken".
4. En gammal sägen förmäler, att i forna tider pilgrimsfärder anställt hit.
5. En annan att det varit s.k. sälshus på Birger Jarls tid.
6. Den första prästen kallades Präst-Peder.
7. Björn var kung i Njurunda. Han gjorde ett vikingatåg söderut och hade stor framgång, varför han förde med sig många krigsfångar hem. Dessa voro kristna. Genom dem omvändes folket i Nolby och Wästbo och så blev kyrkan byggd.
8. Den siste Njurundakonungen hette Sven i Tuna. Under hans tid uppkom strid mellan kristna och hedningar. Sven satte sig i spetsen för dessa och besegrade de kristna, varefter kyrkan nedrevs.

9. När ny kyrka skulle byggas, förlade man den i Helgom till Hellséns gård; men vad som byggdes om dagen nedrevis om natten, så att man fann, att det ej var Guds vilja att bygga kyrkan där.

Raä 626:1 är ett större gränslinjebestämt fornlämningsområde som innefattar; Njurunda 123:1-2, Njurunda 124:1-3, Njurunda 125:1, Njurunda 126:1-2, Njurunda 130:1, Njurunda 131:1-4, Njurunda 134:1, Njurunda 135:1 och Njurunda 200:1.

Informationsinsatser

De undersökte fornlämningarna ligger inom området Kvissle -Nolby- Prästbolet, riksintresse för kulturmiljövård. I samband med de arkeologiska undersökningarna längs den nya Europaväg fyras sträckning ansåg Länsstyrelsen, Trafikverket, Murberget Länsmuseum Västernorrland och Sundsvalls museum att det var viktigt att föra ut information om riksintresset till allmänheten.

En större satsning på pedagogik och information om riksintresseområdet genomfördes i samband med undersökningarna av fornlämningarna längs nya E4. 2012 arbetade Sundsvalls museum och Murberget med visningar (totalt cirka 20 stycken). Under hösten genomfördes arkeologiska kursundersökningar i samarbete med Sundsvalls folkhögskola och de lokala grundskolorna (Kyrkmonsskolan, Bredsandskolan, Nivrenaskolan och Svartviksskolan). Drygt 130 skolbarn samt deras lärare deltog i undersökningen.

I samband med kursundersökningen med Sundsvalls folkhögskola deltog drygt 20 personer. Murberget har spridit kunskap som genererats vid undersökningarna till allmänheten, vetenskapliga institutioner och myndigheter och massmedia genom att skriva rapporter, hålla föredrag och kursundersökningar. Murberget framställer i samarbete med Trafikverket en populärvetenskaplig publikation under vintern 2014.

Detta har bidragit till den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden.

Redogörelse av arbetet

I samband med kursgrävningarna med Sundsvalls folkhögskola och grundskolorna (i samarbete med Sundsvalls museum) i närområdet inleddes kurserna med en introduktion av områdets rika förhistoria/historia.

Kursdeltagarna fick både gräva provrutor och sälla jorden. De fynd som hittades lades i påsar med provrutornas beteckningar. Då kursen med Sundsvalls folkhögskola inleddes vid den överodlade graven Raä 126:1 som var fynd och anläggningslös, byttes undersökningsplats till en yta öster om kapellet och en annan yta öster om gravhögarna vid Raä 124:1.

Vid kursen med skolbarnen grävdes kalkugnslämningen Raä 852 delvis ut.

En visning för allmänheten ordnades i samband med kursgrävningen med Sundsvalls folkhögskola.

Figur 3. Kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 126:1. Foto från väster.

Figur 4. Kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 124:1. Foto från öster.

Figur 5. Guidning vid Raä 125:1. Foto från nordöst.

Figur 6. Skolelever gräver och sållar vid Raä 852:1. Foto från nordväst.

Figur 7. Skolelever gräver och sållar vid Raä 852:1. Foto från nordväst.

Anläggningsbeskrivningar

Området öster om kapellet Raä 123:1

I provrutorna öster om kapellet kunde inte några anläggningar påvisas.

Området i anslutning till gravhögen Raä 124:1

Några konstruktioner kunde inte heller påvisas i provrutorna i anslutning till den västligaste gravhögen vid Raä 124:1.

Området vid Raä 126:1

Några säkra rester efter den överplöjda gravhögen Raä 126:1 kunde inte påvisas.

Provrutor (rutorna 28, 29 och 30) som grävdes inom ytan där gravresten borde ligga kunde påvisa gropar som möjligen kan vara rester efter gravens kantränna. Inga stenar eller rester efter något gravbål kunde inte heller ses. Kursdeltagaren Lars Högberg tecknade bilder på hur han tolkade groparna i bottenarna på provschakten (bilaga 2).

Kalkugnen Raä 852

Innan undersökningen såg lämningen ut som en förhöjning cirka 6 x 3 meter stor hög i ängsmarken. Efter att ett schakt på 7 x 1 meter torvats av (grästorven tagits bort) blev en stenpackning synlig med kraftigare stenblock synliga i södra och norra kanterna (bilaga 2). De framgrävda kanterna bestod av kraftiga stenar vilket gav intryck av att vara något annat än en överodlad grav vilket vi först hade antagit att det rörde sig om eller en stenhög med rester från kapellets rivning. Många av stenarna var kraftigt brända och i fyllningen kom både kalkstenar, kalkbruk, tegel, bränd kalk och blått glasigt material som består av smält kalk och en del brända ben. Fynden av kalkbruk visar att en del material slängts på högen. På ett ställe längs profilen grävdes ner till lager under anläggningen. Under stenpackningen kom ett lager med bränd pulvriserad kalk (bilaga 2). Tolkningen till en kalkugn grundar sig på den kraftiga stenkonstruktionen i kanterna, en fyllning med en stor andel skörbrända stenar, fynden av kalkstenar, lagret med bränd smulig kalk, fynden av smält blåfärgad kalk och inte minst närheten till kapellet. En närliggande (cirka 60 söder om Raä 852) fornlämning Raä 842 som beskrivs som en husgrund med otydlig utsträckning är värd att nämna i sammanhanget. I fornminnesregistret nämns att det i anläggningens botten finns lösa, skarpkantade stenar, 0,1- 0,6 meter stora, och kalkbruksrester konstateras över hela ytan. De skarpkantade stenarna är sannolikt, åtminstone delvis, skörbrända. Möjligen utgör även Raä 842 resterna av en kalkugn.

Figur 8. Schaktet över kalkugnen med den framrensade stenpackningen. Foto från nordväst.

*Figur 9. Schaktet över kalkugnen med den framrensade stenpackningen.
Foto från norr.*

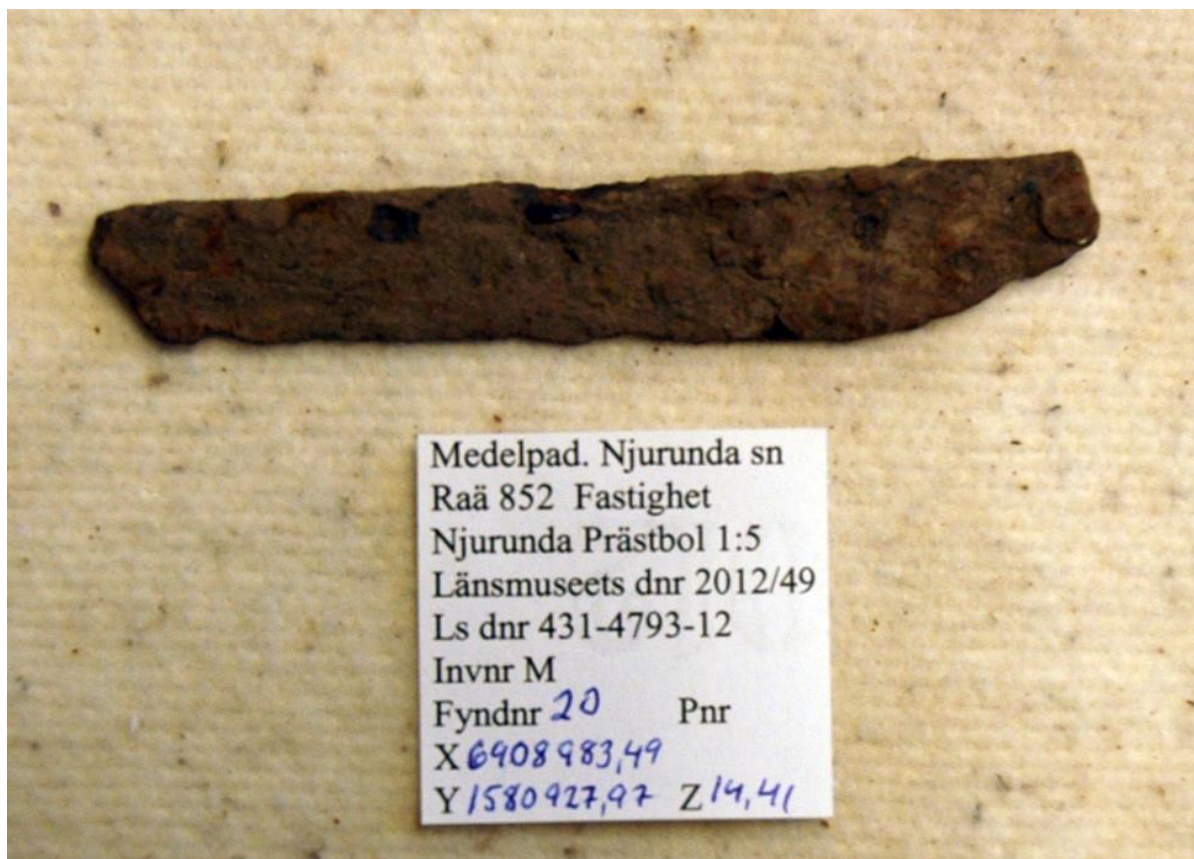
Figur 10. En liten markprofil genom kalkugnen. Överst stenpackning med matjordsliknande fyllning, under det ett lager med kalksmulor. Foto från väster.

Fyndmaterial

Fyndmängden från undersökningarna är låg. Dateringarna av fynden spänner över yngre järnåldern- medeltid- sentid. Det äldsta föremålet är den silverfoliepärla som hittades i anslutning till gravhögen Raä 124:1. Pärlan är troligen från vikingatid och kan komma från en skadad grav, men den kan även vara ett boplatsfynd. Ett fragment av en malsten kan också vara från järnåldern (fyndnummer 32 på Raä 852).

De yngsta föremålen består av glas porslin och någon bit keramik av glaserat rödgods. Det yngre materialet har kanske hamnat på platsen i samband med att gödsel spridits på åkrarna och material från gårdarna då följt med.

Ett vanligt förekommande fynd är kalksten. Kalkstenen kan sättas i samband med Kvissle kapell och kalkugnen som delundersöktes tillsammans med skoleleverna. En trasig järnkniv hittades vid kalkugnen, om den är samtida med ugnen eller hamnat på platsen senare är okänt.

Figur 11. Knivfragmentet från kalkugnslämningen. Fyndnummer 20 från Raä 852.

Figur 12. Smält kalk. Fyndnummer 15.

Figur 13. Silverfoliepärla. Fyndnummer 6.

Osteologisk analys

Osteologen Emma Sjöling vid Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) tittade igenom benen från Kvissle lite snabbt och gjorde bedömningen att benen var för små och tillintetsägande för att kunna artbestämmas (Emma Sjöling muntligen). Inga ben kunde heller bestämmas till människa. Det rör sig alltså om oidentifierade djurben från obestämda djurarter.

Geologiska analyser

I samband med Murbergets medeltida projekt "Styresholmsprojektet" utfördes geologiska analyser av stenmaterial från flera medeltida lämningar. Ett prov från Kvissle kapell visade att ett bryne med säkerhet kommer från Eidsborg i Telemark i Norge. En kalksten bestämdes som paleozoisk (Kresten 1999).

I en studie över kalkbruk i Norrland "Förstudie Skogs kyrka" genomfördes flera analyser av kalkbruk som hittats vid arkeologiska undersökningar. Analyserna av en kalksten (från ruta 6 vid Raä 852) från kalkugnen vid Kvissle kapell visar att kalkstenen var sedimentär ortoceratitkalk som med ett visst frågetecken kommer från Gävletrakten (Seir 2013).

Magnetometeranalys

Lars Winroth från Modern arkeologi AB hade på eget initiativ karterat området öster om Kvissle kapell för att se om det fanns kvar spår av gravarna.

Diken visar sig som ljusa streck och en brunn som en vit fläck på magnetometer-rastret. Kring Raä 126: 1 finns antydning till en cirkelformad struktur. Svarta och vita prickar kan indikera större järnföremål men även anläggningar.

Figur 14. Magnetometerkartering av åkern öster om kapellplatsen.

Tolkning och diskussion

Undersökningarna som genomfördes inom flera ytor i närheten av Kvissle kapell gav endast en tydlig anläggning. Högformationen Raä 852 tolkas utgöra resterna av en kalkugn. Fynden av kalksten, det smuliga lagret av bränd kalk, fynden av smält, blå, glasig kalk, konstruktionen med stenblock och skörbrända stenar och närheten till kapellet talar för att det är rester efter en kalkugn som hittades. Kalkugnen hör med stor sannolikhet samman med byggandet eller underhållet av det medeltida kapellet. Nu när ugnen är lokaliserad borde en mer ambitiös undersökning genomföras i syfte att dokumentera konstruktionsdetaljer mm. Eventuellt kunde en närmare undersökning av den närliggande fornlämningen Raä 842 då även vara av intresse. Enligt beskrivningen i fornlämningsregistret framgår det att det finns både kalk och skörbrända stenar i den lämningen vilket skulle kunna tyda på att det också är rester efter en kalkugn.

Undersökningarna på åkern vid Raä 126:1 visar att den tidigare synliga gravresten nu mer eller mindre är helt bortodlad. Märkligt nog påträffades inte några spår efter vare sig brandlager eller ben. En möjlighet (som dock inte är särskilt trolig) är att rutorna som grävdes låg utanför gravens centrum.

De färgningar som påvisades i några av provrutorna skulle möjligen kunna vara rester efter en kantränna till graven.

Undersökningen vid Raä 124:1 gav ett magert fyndmaterial men fyndet av silverfoliepärlan kan antyda en sönderodlad grav eller boplatssfynd.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4793-12

Länsmuseets dnr: 2012/34

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Sundsvall

Socken: Njurunda

Fastighet: Njurunda Prästbol 1:1, 1:5

Kartblad: 17 H 1g

Undersökt yta Raä 126:1 11,5 m²

Undersökt yta Raä 852 11 m²

Undersökt yta i anslutning till Raä 124:1 11 m²

Undersökt yta inom och i anslutning till Raä 123:2 6 m²

Koordinatsystem och höjdvärden: Rikets nät 2,5 gon väst efter RTK- GPS-värden.

Raä 123:1

Belägenhet: X 6909 000 Y 1580 970

Belägenhet i sweref: X 6908 133 Y 622 695

Höjd över havet: 13,20-16 meter.

Raä 124:1

Belägenhet: X 6909 017 Y 1580 920

Belägenhet i sweref: X 6908 149 Y 622 645

Höjd över havet: 15 meter.

Raä 126:1

Belägenhet: X 6909 044 Y 1580 977

Belägenhet i sweref: X 6908 177 Y 622 701

Höjd över havet: 14-14,5 meter.

Raä 852

Belägenhet: X 6908 986 Y 1580 928

Belägenhet i sweref: X 6908 118 Y 622 653

Höjd över havet: 15 meter.

Undersökningstid: 27-31/8 samt 25-28/9-2012.

Personal från Murberget Läns museet Västernorrland: Ola George och Maria Nordlund.

Praktikanterna Solveig Sølne Rødsdalen och Eivind Magnus Færøy Krag, från

Vetenskapsmuseet i Trondheim.

Rapportsammanställning: Ola George.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, konserveringsrapport, fotografier, dagböcker mm förvaras på Murberget, Läns museet Västernorrland.

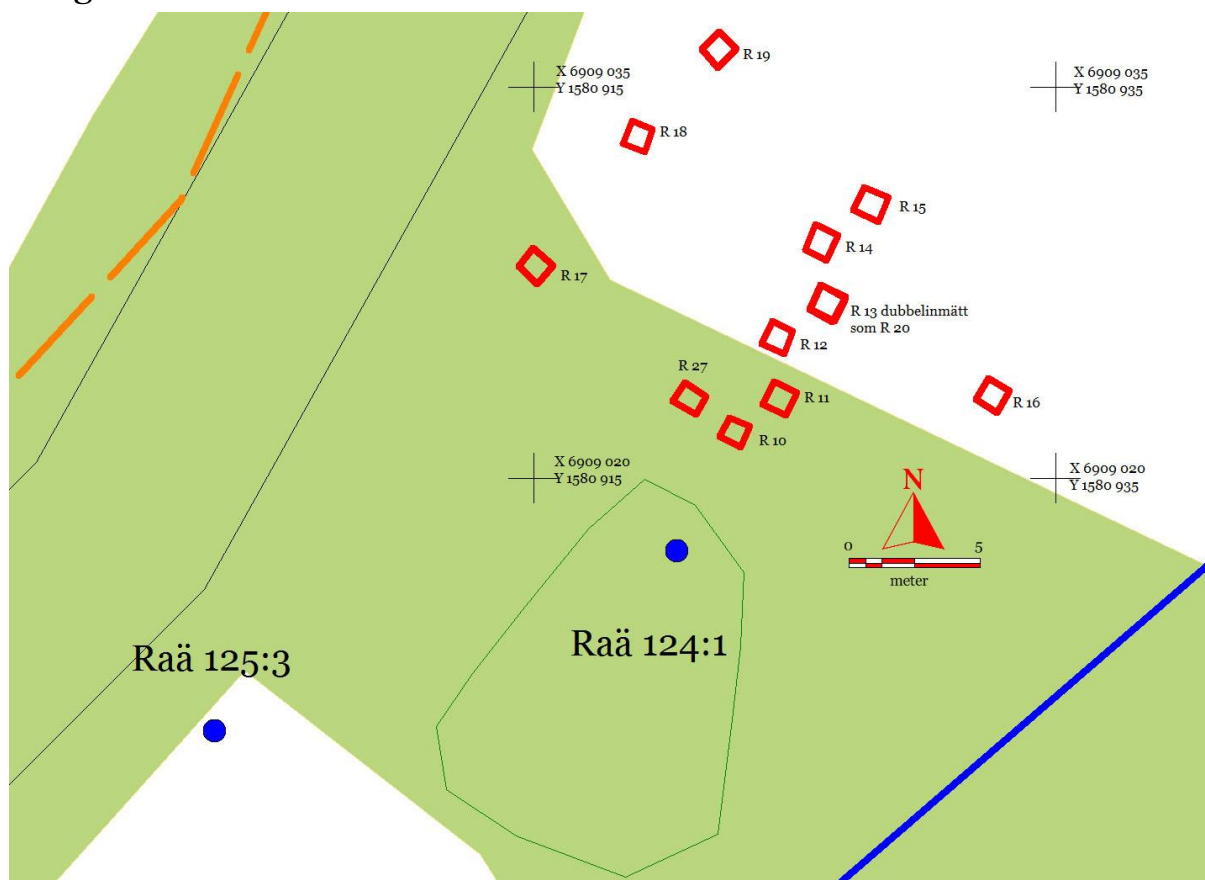
Referenser

Grundberg, L. Manus till rapport över de arkeologiska undersökningarna av Kvissle kapell, fornlämning Raä 123 i Njurunda socken, Medelpad.

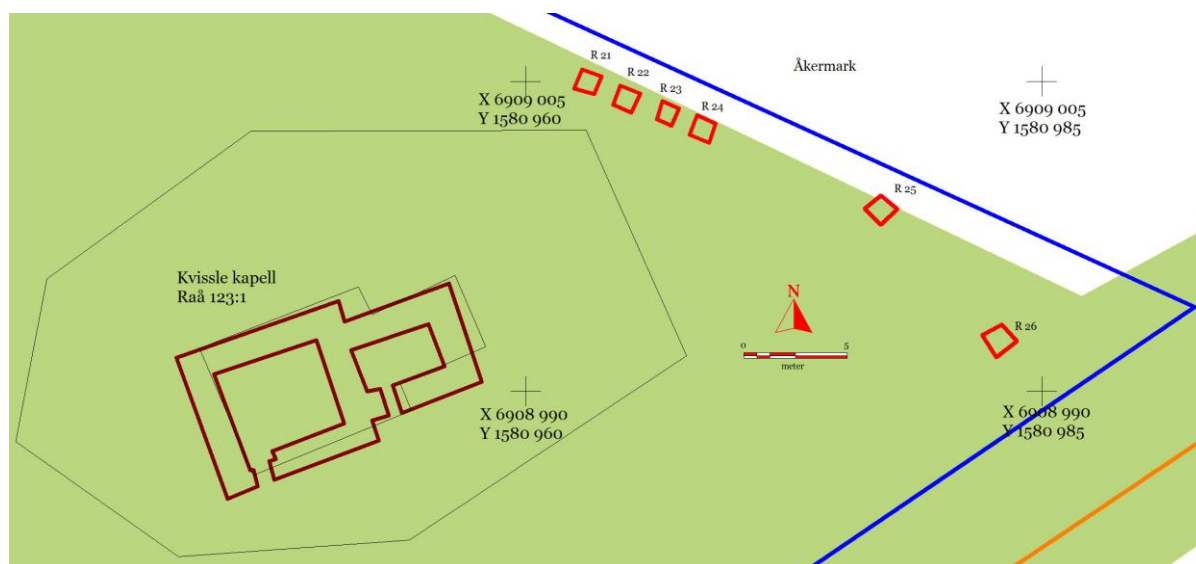
Kresten, P. 1999. Stenfynd från Ångermanland och Medelpad. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV GAL. Geoarkeologiskt Laboratorium.

Seir, T. 2013. Rapport över kalkanalyser av material från Timrå medeltida kyrka, Torsåkers kyrka och material funnet i anslutning till Kvissle kapell. Seir materialanalyse A/S. Rapport . Rapport nr R130802.

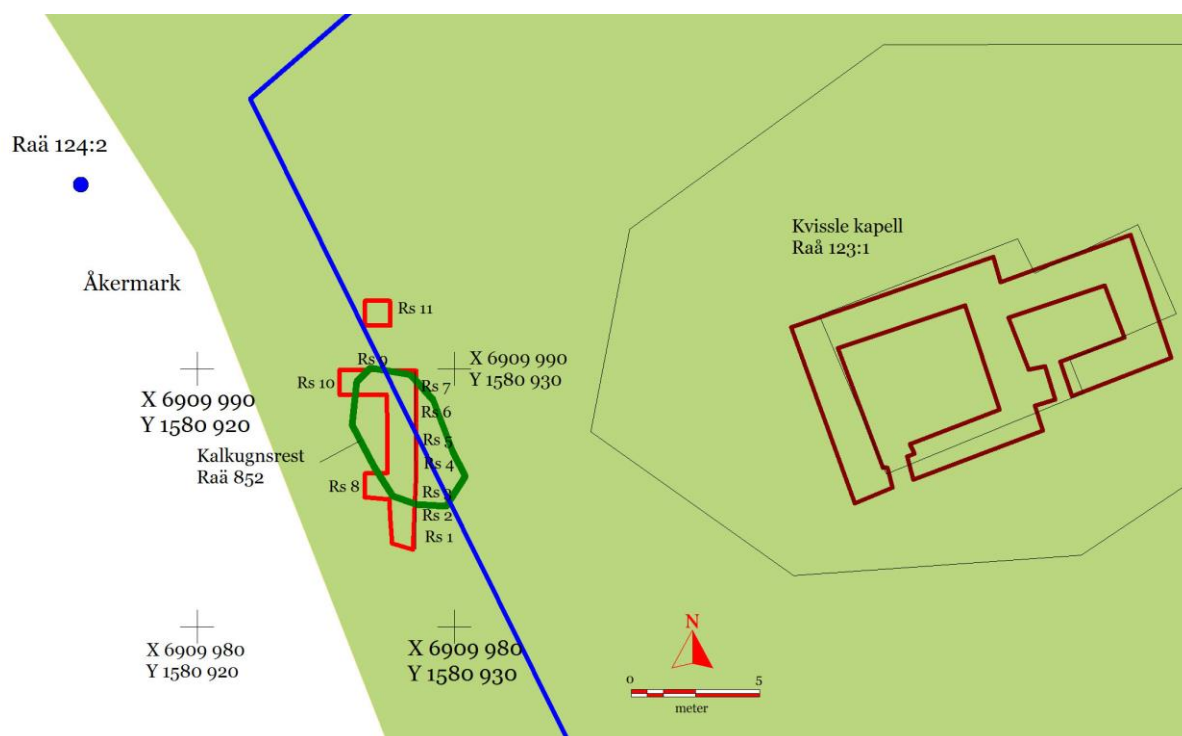
Bilaga 1. Kartor över området

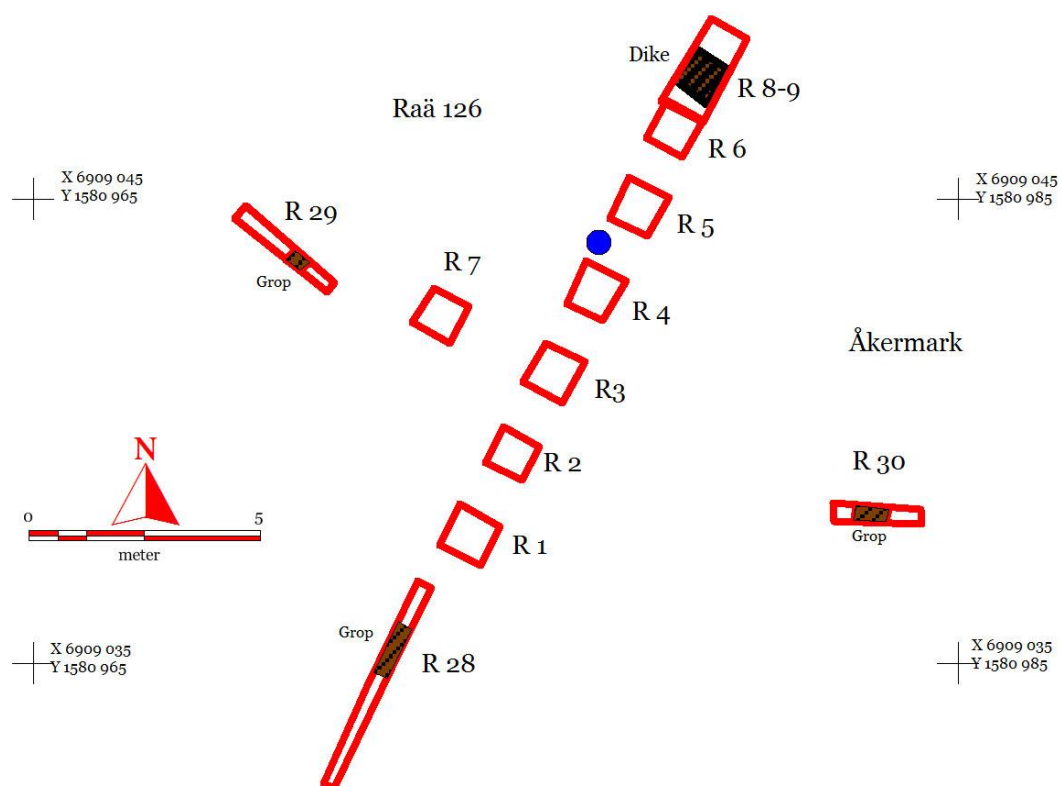
Översikt av Raä 124 med grävda rutor markerade med röda linjer. De blåa prickarna anger fornminnesregistrets markering av Raä 124:2 och 124:1. Det blå strecket anger den norra gränsen för Raä 123.

Översikt av Raä 123 med grävda rutor markerade med röda linjer. Det blå strecket anger gränsen för ödekyrkogården. Kapellet (markerat med bruna linjer) mättes in i samband med kursundersökningarna 2012.

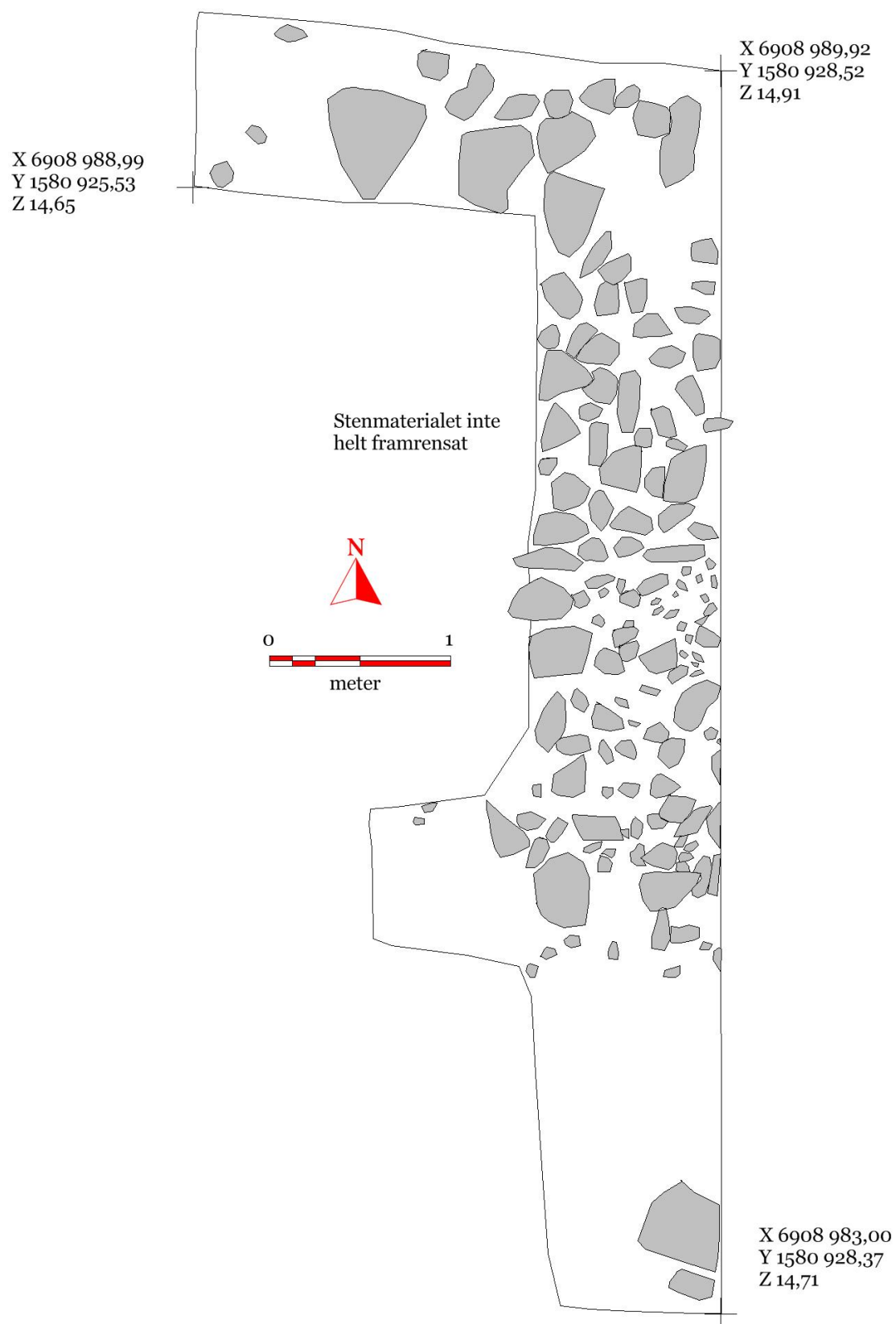

Översikt av Raä 852 med grävda rutor markerade med röda streck. Kalkugnsresten markeras av den gröna linjen. Det blå strecket anger gränsen för ödekyrkogården. Kapellet som är markerat med bruna linjer mättes in i samband med kursundersökningarna 2012.

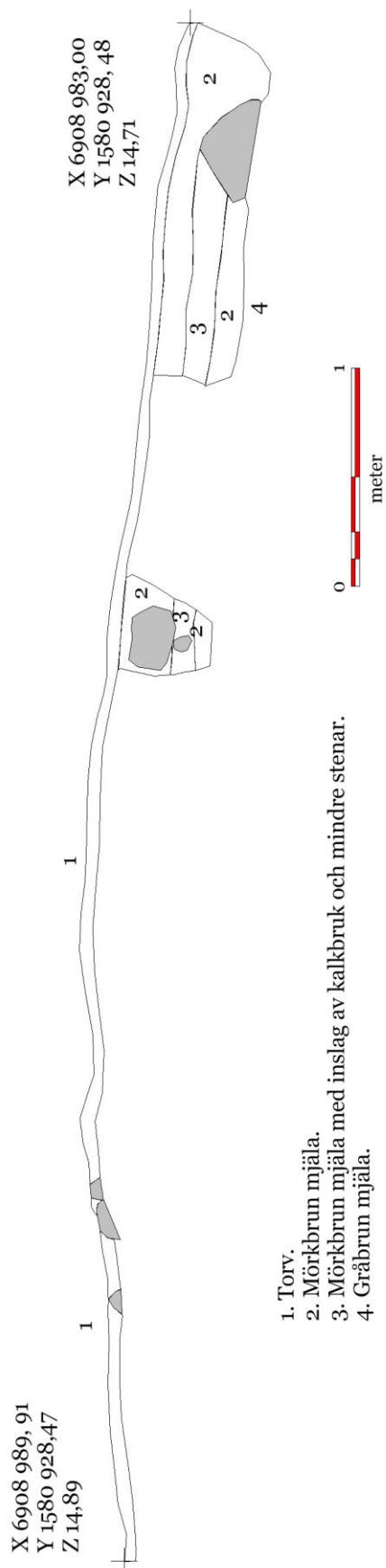
Översikt av Raä 126 med grävda rutor markerade med röda streck. Den blå pricken anger forminnesregistrets markering av lämningen.

Bilaga 2. Plan och profilritningar

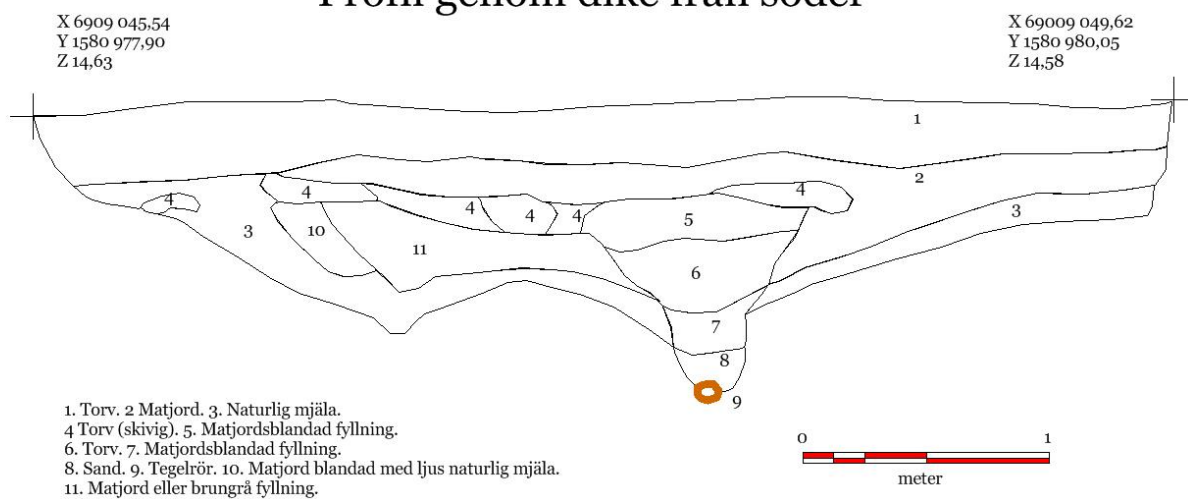
Stenpackningen genom kalkugnen Raä 852 i plan.

Profil över kalkugnen från väster

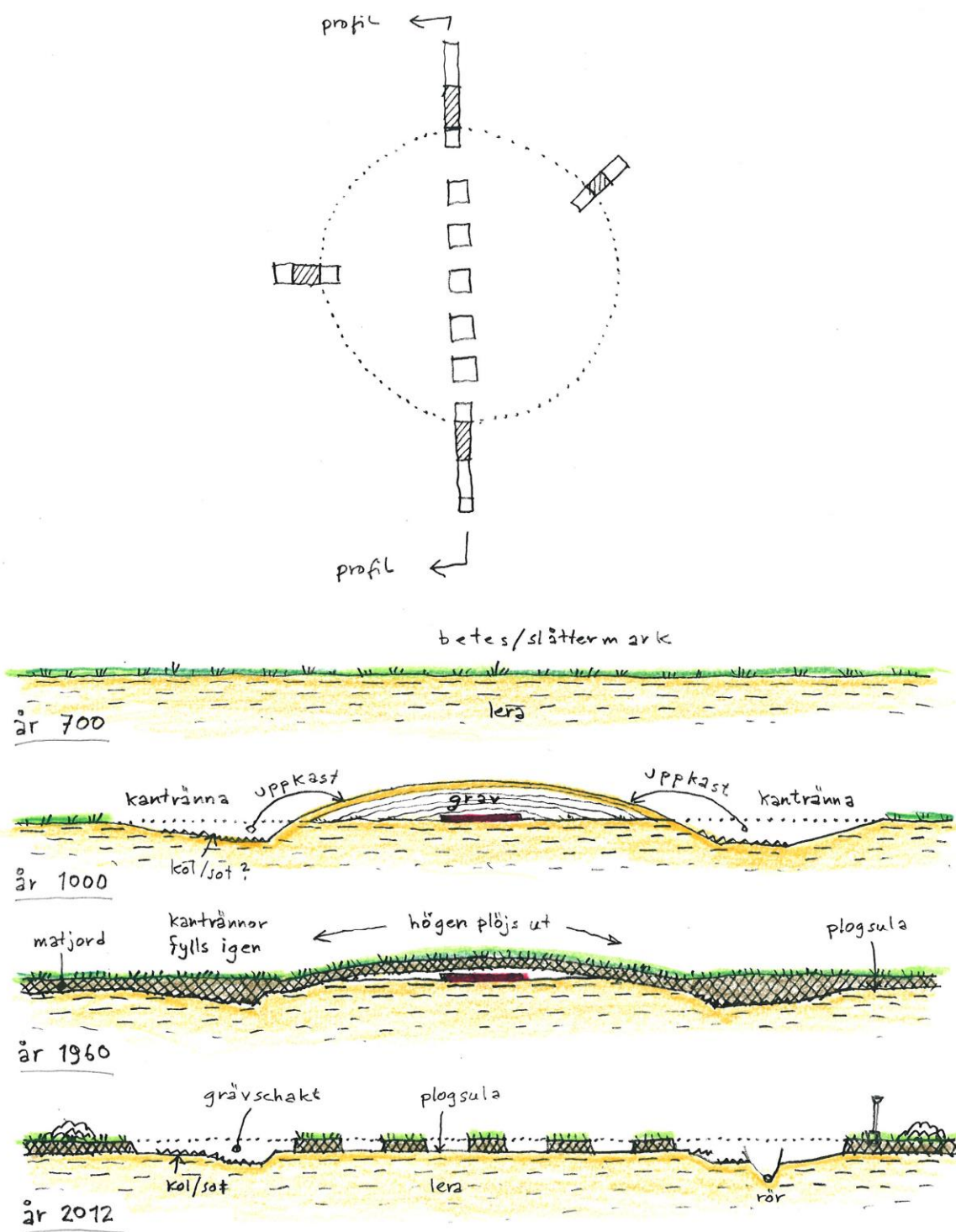

Markprofil genom kalkugnen Raä 852.

Profil genom dike från söder

Markprofil genom täckdike vid Raä 126:1

RÅÄ NJURUNDA 126
KVISSLE

Lars Högbergs teckning med tolkning av hur han tänkte sig att fornlämningen förstörts.

Bilaga 3. Fyndlistor

Fyndlista Raä 123:1

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått (mm)	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Kasserad
1	Spik		6909 003,45	1580 966,89	14,29	68,5 x 6 x 4,5, skalle 12 x 9,5 x 2,5	1	6,7	Ruta 23	x
2	Glas		6909 003,45	1580 966,89	14,29	28 x 16,5 x 2	1	1,6	Ruta 23 Glas med slipade gropar	x
3	Porslin		6909 003,45	1580 966,89	14,29		3	8,3	Ruta 23. Rödgoods och porslin	x
4	Kalksten		6909 003,45	1580 966,89	14,29		40	139	Alla kasserade (utan en med fossil) Ruta 23	
5	Tegel		6909 003,45	1580 966,89	14,29		6	27	Ruta 23	x
6	Järnfragment		6909 004,98	1580 963	14,51		2	3,5	Ruta 21	x
7	Bränt ben		6909 004,98	1580 963	14,51		3	0,5	Ruta 21	
8	Porslin		6909 004,98	1580 963	14,51	11 x 12 x 4	1	0,7	Ruta 21	x
9	Porslin		6909 004,98	1580 963	14,51	12 x 16 x 2	1	0,6	Ruta 21	x
10	Kalksten		6909 004,98	1580 963	14,51	28 x 17 x 17	3	27,4	Ruta 21	x
11	Kalksten		6909 004,98	1580 963	14,51	37 x 24 x 23	98	210,4	Alla kasserad utan tre Ruta 21	
12	Kalksten		6909 004,14	1580 964,90	14,43	26 x 23 x 11,5	5	17,3	Ruta 22	x
13	Glas		6909 004,14	1580 964,90	14,43	Flaskglaset 27 x 16 x 5,5	3	4,6	2 plana ofärgade och ett grönt flaskglas Ruta 22	x
14	Porslin		6909 004,14	1580 964,90	14,43	23,5 x 38,5 x 4	2	4,3	Störste biten mått Ruta 22	x

15	Tegel		6909 004,14	1580 964,90	14,43	14 x 12,5 x 6	3	2,5	Ruta 22	x
16	Bränt ben		6909 004,14	1580 964,90	14,43	20,5 x 9,0 x 3,5	2	1,0	Ruta 22	
17	Kalksten		6909 004,14	1580 964,90	14,43	33 x 28 x 19	57	157,4	Ruta 22	x
18	Järnfragment		6909 004,14	1580 964,90	14,43		9	3,9	Ruta 22	x
19	Bränt ben		6909 002,69	1580 968,57	14,21		2	1,2	Ruta 24	
20	Porslin		6909 002,69	1580 968,57	14,21	14,5 x 25,5 x 4,5	1	1,5	Ruta 24	x
21	Flinta		6909 002,69	1580 968,57	14,21	13,5 x 24,5 x 8	1	2,4	Ruta 24	
22	Järnklump		6909 002,69	1580 968,57	14,21	29,5 x 7x9	1	3,7	Ruta 24	x
23	Kalksten		6909 002,69	1580 968,57	14,21	37 x 21 x 8	2	14,9	Ruta 24	x
24	Kalksten		6909 002,69	1580 968,57	14,21	32 x 28 x 17	19	84,5	Alla utan tre stenar kasserade Ruta 24	x
25	Bränt ben		6908 998,76	1580 977,20	13,71	7 x 8 x 4	1	0,1	Ruta 25	
26	Järnklump		6908 998,76	1580 977,20	13,71	28 x 9 x 9	1	2,6	Ruta 25	x
27	Porslin		6908 998,76	1580 977,20	13,71		2	1,0	Ruta 25	x
28	Betong		6908 998,76	1580 977,20	13,71	34 x 24,5 x 9	1	9,8	Ruta 25	x
29	Tegel		6908 998,76	1580 977,20	13,71	12 x 10 x 8	1	1	Ruta 25	x
30	Kalksten		6908 998,76	1580 977,20	13,71	44 x 27 x 17	21	110,8	Allt kasserat utan 3 bitar Ruta 25	x
31	Porslin		6908 992,44	1580 982,94	13,42	45,5 x 31 x 8	1	8,2	Ruta 26	x

Fyndlista Raä 124:1

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått (mm)	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Kasserad
1	Ben		6909 033,14	1580 918,93	15,05		2	5,8	Ruta 18	
2	Glasknapp		6909 033,14	1580 918,93	15,05	6.5 diam x	1	0,4	Ruta 18	

						3				
3	Porslin		6909 023,17	1580 932,57	14,94	21 x 20 x 3,5	2	1,7	Ruta 16	x
4	Järnklump		6909 028,14	1580 915,07	15,05	44 x 15 x 11	3	13,1	Ruta 17	x
5	Kalksten		6909 028,14	1580 915,07	15,05	27 x 16,5 x 7,5	3	3,5	Ruta 17	x
6	Silverfoliepärla		6909 021,77	1580 922,69	14,85	7 mm lång, 5 mm i diameter	1	0,2	Ruta 10	
7	Glas		6909 021,77	1580 922,69	14,85	52,5 x 32,5 x 6,5	4	31,4	Ruta 10. Modernt pressglas. Både av genomskinlig och blåaktig typ. Med P:g tryckt	x
8	Porslin		6909 021,77	1580 922,69	14,85	23,5 x 11 x 3	1	1,0	Ruta 10	x
9	Brända ben		6909 021,77	1580 922,69	14,85		2	0,9	Ruta 10	
10	Järnklump		6909 021,77	1580 922,69	14,85		2	1,6	Ruta 10	x
11	Tegel		6909 021,77	1580 922,69	14,85	13 x 9 x 5	5	7,7	Ruta 10	x
12	Kalksten		6909 021,77	1580 922,69	14,85	10 x 8 x 6	2	0,5	Ruta 10	x
13	Glas		6909 023,06	1580 924,42	14,93	Gröna flaskglaset 22,5 x 14 x 7,5	2	4,7	Ruta 11. Grönt flaskglas samt brunt	x
14	Brända ben		6909 023,06	1580 924,42	14,93	13 x 6 x 3,5	1	0,3	Ruta 11	
15	Järn		6909 023,06	1580 924,42	14,93		2	1,3	Ruta 11	x
16	Kalksten		6909 023,06	1580 924,42	14,93	12 x 11 x 7,5	1	0,9	Ruta 11	x
17	Glas		6909 025,39	1580 924,32	14,97	26 x 21,5 x 4	4	4,8	Ruta 12. Flaskglas samt krakelerat planare glas som ålderdomligt ut	
18	Keramik		6909 025,39	1580 924,32	14,97	25 x 16 x 3	8	4,4	Ruta 12	x
19	Glas		6909 029,04	1580 926,03	14,99	28 x 28 x 2,5	2	4,0	Ruta 14. Fönsterglas	x

20	Porslin		6909 029,04	1580 926,03	14,99	34 x 13,5 x 3	2	1,7	Ruta 14	x
21	Tegel		6909 029,04	1580 926,03	14,99	38,5 x 24 x 12,5	3	15,7	Ruta 14	x
22	Kalksten		6909 029,04	1580 926,03	14,99	21,5 x 14 x 14	1	3,3	Ruta 14	x
23	Tegel		6909 030,50	1580 927,91	15,02	48 x 44 x 22	4	62,5	Ruta 15	x
24	Glas		6909 030,50	1580 927,91	15,02	48,5 x 15 x 2,5	3	4,5	Ruta 15, Fönsterglas	x
25	Järnklump		6909 030,50	1580 927,91	15,02		2	3,2	Ruta 15	x
26	Porslin		6909 030,50	1580 927,91	15,02	Största porslinsbit en 25,5 x 23 x 3,5. Rödgodset 18 7 x 2,7	5	6,3	Ruta 15. Porslin och ett fragment glaserat rödgods	x
27	Porslin		6909 030,50	1580 927,91	15,02	27 x 15 x 2	2	1,5	Ruta 15	x
28	Kalksten		6909 030,50	1580 927,91	15,02	25,5 x 20 x 16,5	3	16,1	Ruta 15	x
29	Spik		6909 036,43	1580 922,11	15,11	52,5 x 10 x 7 Skalle: 10 x 11 x 10	1	6,3	Ruta 19	x
30	Porslin		6909 036,43	1580 922,11	15,11	15 x 15 x 3	3	1,8	Ruta 19	x
31	Glas		6909 036,43	1580 922,11	15,11	9 x 8 x 4	1	0,3	Ruta 19, Brunt flaskglas	x
32	Flinta		6909 036,43	1580 922,11	15,11	31 x 17 x 10	1	6,0	Ruta 19	
33	Järn		6909 023,07	1580 920,96	14,88		5	14,4	Ruta 27 (norr om pärlrutan)	x
34	Tegel		6909 023,07	1580 920,96	14,88		2	10,9	Ruta 27	x
35	Kalksten		6909 023,07	1580 920,96	14,88		5	1,7	Ruta 27	x
36	Nötskal		6909 023,07	1580 920,96	14,88	13 x 10,5 x 3	3	0,1	Ruta 27	
37	Bränt ben		6909 023,07	1580 920,96	14,88	9,5 x 5,5 x	1	0,1	Ruta 27	

						1,5				
--	--	--	--	--	--	-----	--	--	--	--

Fyndlista Raä 126:1

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått (mm)	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Kasserad
1	Tegel		6909 043,03	1580 977,18	14,50	49,5 x 32 x 23	1	25,8	Ruta 4	
2	Porslin		6909 043,03	1580 977,18	14,50	13,5 x 11,5 x 2,5	2	0,7	Ruta 4	x
3	Glas		6909 047,79	1580 979,50	14,45		2	3,4	Ruta 8-9	x
4	Bränt ben		6909 047,79	1580 979,50	14,45		2	0,1	Ruta 8-9	
5	Sintrad lera		6909 047,79	1580 979,50	14,45		3	0,6	Ruta 8-9	
6	Porslin		6909 047,79	1580 979,50	14,45	28,5 x 14,5 x 3,5	8	7	Ruta 8-9	x
7	Spikfragment		6909 047,79	1580 979,50	14,45		4	16,2	Ruta 8-9. Rester efter 4 spikar	x
8	Tegel		6909 047,79	1580 979,50	14,45	38 x 36 x 20	25	41,6	Ruta 8-9	x
9	Glas		6909 037,78	1580 974,43	14,44	41 x 24 x 4,5	1	8,6	Ruta 1. Genomskinligt flaskglas	x
10	Porslin		6909 037,78	1580 974,43	14,44	25,5 x 16 x 3	5	6,1	Ruta 1	x
11	Tegel		6909 037,78	1580 974,43	14,44	18 x 15,5 x 6	5	3,4	Ruta 1	x
12	Porslin		6909 039,53	1580 975,36	14,47	48 x 26 x 5,5	3	7,6	Ruta 2. Porslin från tallrik	x
13	Järn		6909 039,53	1580 975,36	14,47		2	5,5	Ruta 2	x
14	Spik		6909 041,25	1580 976,26	14,51	115 x 7 x 7,5 skalle:	1	22,5	Ruta 3	x

						7,5 x 15,5 x 15				
15	Kalksten		6909 041,25	1580 976,26	14,51	13,5 x 13 x 9	1	1,4	Ruta 3	x
16	Tegel		6909 044,85	1580 978,11	14,46	11,5 x 7,5 x 5,5	1	0,3	Ruta 5	x
17	Bränt ben		6909 044,85	1580 978,11	14,46	15,5 x 15 x 6	1	1,7	Ruta 5	
18	Tegel		6909 044,85	1580 978,11	14,46	37,5 x 12,5 x 10,5	2	3,8	Ruta 5	x
19	Porslin		6909 044,85	1580 978,11	14,46	28,5 x 21,5 x 4	2	2,4	Ruta 5	
20	Kopparbleck	223	6909 039,36	1580 984,51	14,02	53 x 46,5 x 1	4	40,2	Det största blecket är vikt runt de tre mindre blecken	x

Fyndlista för Raä 852

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått (mm)	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Kasserad
1	Bränt ben	243	6908 989,36	1580 927,99	14,79	8 x 7,5 x 3	4	0,7	Kurs 2, Kapell, Ruta 1	
2	Tegel	246	6908 986,46	1580 927,90	14,85	42 x 36,5 x 9	10	50,5	Kurs 2, Kapell, Ruta 4	x
3	Kalksten	243	6908 989,36	1580 927,99	14,79	59 x 37,5 x 11	18	102,6	Kurs 2, Kapell, Ruta 1	x
4	Kalkbruk		6908 989,36	1580 927,99	14,79	51,5 x 51 x 15	3	42,8	Kurs 2, Kapell, Ruta 1	
5	Tegel	244	6908 988,52	1580 927,95	15,00	31,5 x 22,5 x 19,5	1	9,4	Kurs 2, Kapell, Ruta 2	x
6	Kalksten	244	6908 988,52	1580 927,95	15,00	26 x 21 x 14,5	1	7,5	Kurs 2, Kapell, Ruta 2	x
7	Kalksten	244	6908 988,52	1580 927,95	15,00	40 x 30 x 14	62	423,4	Kurs 2, Kapell,	x

									Ruta 2	
8	Kalkbruk	244	6908 988,52	1580 927,95	15,00	92 x 77 x 62,5	3	317,5	Kurs 2, Kapell, Ruta 2	
9	Kalksten	245	6908 987,50	1580 927,84	14,97	50,5 x 31,5 x 31	44	173,9	Kurs 2, Kapell, Ruta 3	
10	Kalkbruk	245	6908 987,50	1580 927,84	14,97	45,5 x 29 x 18,5	1	16,9	Kurs 2, Kapell, Ruta 3	
11	Kalksten	246	6908 986,46	1580 927,90	14,85		12	96,6	Kurs 2, Kapell, Ruta 4	x
12	Kalksten	247	6908 985,43	1580 927,98	14,76		52	394,2	Kurs 2, Kapell, Ruta 5	x
13	Tegel	247	6908 985,43	1580 927,98	14,76	49,5 x 42,5 x 13,5	6	35,2	Kurs 2, Kapell, Ruta 5	
14	Kalksten	248	6908 984,45	1580 927,93	14,51	210 x 160 x 60	670	Ca 9000	Alle kasserad utan 1 stor. Kurs 2, Kapell, Ruta 6	
15	Smält kalk	248	6908 984,45	1580 927,93	14,51	24,5 x 24 x 20	3	27,5	Kurs 2, Kapell, Ruta 6. Blå färgad	
16	Spikhuvud	248	6908 984,45	1580 927,93	14,51	26 x 24,5 x 6,5	1	3,9	Kurs 2, Kapell, Ruta 6	x
17	Murbruk	249	6908 983,49	1580 927,97	14,41	55 x 44 x 20,5	213	507,8	Kurs 2, Kapell, Ruta 7	x
18	Tegel	249	6908 983,49	1580 927,97	14,41	40,5 x 22 x 13,5	2	10,2	Kurs 2, Kapell, Ruta 7	x
19	Kalksten	249	6908 983,49	1580 927,97	14,41	35 x 32,5 x 27	378	1248,4	Kurs 2, Kapell, Ruta 7	
20	Knivblad	249	6908 983,49	1580 927,97	14,41	95x 16 x 4 mm. 2 ytterkant på bladet	1	16,7	Kurs 2, Kapell, Ruta 7	x
21	Murbruk	250	6908 985,46	1580 926,95	14,51	63,5 x 41,5 x 26	174	795,3	Kurs 2, Kapell, Ruta 8	
22	Kalksten	250	6908 985,46	1580 926,95	14,51	65 x 48 x	91	780,6	Kurs 2, Kapell,	x

						21,5			Ruta 8	
23	Kalkbruk		6908 984,45	1580 927,93	14,51		1	Ca 4000	Kurs 2, Kapell, Ruta 6	
24	Kalksten	251	6908 989,54	1580 926,92	14,71	30 x 22 x 13,5	5	22,7	Kurs 2, Kapell, Ruta 9	x
25	Bränt ben	251	6908 989,54	1580 926,92	14,71	9 x 9 x 5	1	0,3	Kurs 2, Kapell, Ruta 9	
26	Bränt ben	252	6908 989,58	1580 926,00	14,52	17 x 15 x 10	3	3,0	Kurs 2, Kapell, Ruta 10	
27	Kalksten	252	6908 989,58	1580 926,00	14,52	33 x 30 x 16	41	128,2	Kurs 2, Kapell, Ruta 10	x
28	Murbruk	252	6908 989,58	1580 926,00	14,52	18 x 13 x 5	13	7,7	Kurs 2, Kapell, Ruta 10	x
29	Bränt ben	253	6908 992,36	1580 927,11	14,64	16,5 x 11 x 6	33	5,6	Kurs 2, Kapell, Ruta 11	
30	Kalksten	253	6908 992,36	1580 927,11	14,64	47 x 43 x 37	13	153,2	Kurs 2, Kapell, Ruta 11	x
31	Murbruk	253	6908 992,36	1580 927,11	14,64	13,5 x 9 x 5	3	0,9	Kurs 2, Kapell, Ruta 11	x
32	Malstens- fragment					145 x 137,5 x 21,5	1	753,2	Funnen vid kalkugnen	

Bilaga 4. Rutbeskrivningar Raä 126:1

Ruta	Djup matjord	Beskrivning
1	0,27	Alven bestod av gråbrun mjäla
2	0,27	Alven bestod av gråbrun mjäla
3	0,25	Oregelbundna sotfärgningar och järnutfällningar i botten av rutan. Alven bestod av gråbrun mjäla
4	0,25	Oregelbundna sotfärgningar och järnutfällningar i botten av rutan. Alven bestod av gråbrun mjäla
5	0,27	Alven bestod av gråbrun mjäla
6	-0,4	I botten av rutan mot den sterila leran fanns gulbruna sotfärgningar
7	0,28	I botten av rutan mot den sterila leran fanns gulbruna sotfärgningar
8	0,72	-
9	0,35	Dike i västra delen av rutan
10	0,28	Mörkbrun matjord. Alven bestod av grågul mjäla
11	0,35	Matjorden bestod av mörkbrun mjäla. I botten av rutan syntes spår av årder eller plog i nord-syd och öst-västlig riktning. Alven bestod av grågul mjäla.
12	0,30	Matjorden bestod av mörkbrun mjäla. I botten av rutan syntes spår av årder eller plog i nord-syd och öst-västlig riktning. Alven bestod av grågul mjäla.
13		-
14	0,25	Matjorden bestod av mörkbrun mjäla. I botten av rutan syntes spår av årder eller plog i nord-syd och öst-västlig riktning. Alven bestod av grågul mjäla.
15	0,23	Matjorden bestod av mörkbrun mjäla. I botten av rutan syntes spår av årder eller plog i nord-syd och öst-västlig riktning. Alven bestod av grågul mjäla.
16		-
17	0,32	Matjorden bestod av mörkbrun mjäla. Alven bestod av gråbrun mjäla.
18		-
19		-
20		-
21	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla
22	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla
23	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla
24	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla
25	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla
26	0,2	Upp till 0,2 meter matjord. Alven bestod av grå mjäla

27		-
28		-
29		-

Rutbeskrivning för kalkugnen Raä 852

Ruta	Beskrivning
1	Skörbränd sten
2	-
3	-
4	Mycket skörbrända stenar
5	Skörbränd sten
6	Mycket skörbränd sten, murbruk och kalksten
7	Mycket skörbränd sten, murbruk och kalksten
8	Mycket skörbränd sten, murbruk och kalksten
9	En skörbränd sten
10	En liten skörbränd sten
11	Tre små skörbrända stenar

Bilaga 5. Fotolistor

Fotonr	Motiv	Fotograferat från
	Fotografier från kursen med Sundsvalls folkhögskola	
1	Guidning vid Kvissle kapell	Sydsydöst
2	Nordvästra hörnet inne i långhuset	Nordöst
3	Guidning vid Kvissle kapell	Norr
4	Undersökningsområdet vid Raä 126:1	Sydväst
5	Arbetsbild, kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola sållar vid Raä 126:1	Öster
6	Arbetsbild, kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 126:1	Öster

7	Provruta 1 vid Raä 126:1	Sydöst
8	Provrutorna 1-6 vid Raä 126:1	Sydväst
9	Provrutorna 1-6 vid Raä 126:1	Sydväst
10	Provruta vid Raä 126:1	Sydöst
11	Spjutspets som en av kursdeltagarna tagit med sig	
12	Pilspets som en av kursdeltagarna tagit med sig	
13	Markprofil vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
14	Arbetsbild, kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 124:1	Öster
15	Översiktsbild av kapellet och Raä 124:1 från åkern	Nordöst
16	Arbetsbild, kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 124:1	Sydväst
17	Arbetsbild, kursdeltagarna från Sundsvalls folkhögskola gräver och sållar vid Raä 124:1	Sydväst
18	Guidning vid Raä 125:1	Sydväst
19	Guidning vid Raä 125:1	Sydväst
20	Översiktsbild med kvisslet och Kvissle kapell	Nordöst
21	Guidning vid Raä 125:1	Öster
22	Guidning vid Raä 125:1	Nordöst
23	Guidning vid Raä 125:1	Öster
24	Guidning vid Raä 125:1	Öster
25	Guidning vid Raä 125:1	Öster
26	Guidning vid Kvissle kapell	Nordväst
27	Guidning vid Kvissle kapell	Nordöst
28	Guidning vid Kvissle kapell	Nordöst
29	Guidning längs arkeologistigen	Sydväst
30	Guidning längs arkeologistigen	Sydväst
31	Guidning längs arkeologistigen	Sydväst
32	Översikt av Raä 131	Nordöst
33	Översikt av dalgången bort mot Nolby	Sydöst
34	Mängder av gäss på åkern vid gårdstomten Raä 460	Öster
35	Guidning vid arkeologistigen vid gravfältet Raä 135	Nordöst
36	Guidning vid arkeologistigen vid gravfältet Raä 135	Norr
37	Skylten arkeologistig	

38	Mängder av gäss på åkern vid gårdstomten Raä 460	Nordväst
39	Mängder av gäss på åkern vid gårdstomten Raä 460	Nordväst
40	Guidning vid Raä 140	
41	Guidning vid Raä 140	
42	Guidning vid husgrundsterrassen vid Raä 140	Sydöst
43	Kor vid Raä 140	
44	Kor vid Raä 140	
45	Översikt av gravhögen Raä 124:1 och Kvissle kapell	Nordväst
46	Översikt av Kvissle kapell och platsen för kalkugnen Raä 852	Nordväst
47	Översikt av Kvissle kapell och platsen för kalkugnen Raä 852	Nordväst
48	Markprofil vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
49	Markprofil vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
50	Markprofil vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
51	Schaktet vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
52	Schaktet vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
53	Schaktet vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
54	Schaktet vid diket vid Raä 126:1	Sydöst
55	Provgropar vid Kvissle kapell Raä 123:1	Sydöst
56	Provgropar vid Kvissle kapell Raä 123:1	Nordöst
57	Schakt/provruta 28 vid Raä 126:1	Sydväst
58	Schakt/provruta 29 vid Raä 126:1	Nordväst
59	Schakt/provruta 30 vid Raä 126:1	Väster
60	Markprofil vid schakt/provruta 30 vid Raä 126:1	Söder
61	Gravhögen Raä 124:1	Söder
	Fotografier från skolkursen	
62	Sållställningarna vid Raä 852	Sydöst
63	Sållställningarna vid Raä 852	Öster
64	Kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Nordväst
65	Kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Norr
66	Södra delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Öster
67	Södra delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Öster
68	Mellersta delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad	Öster

	avtorvning	
69	Mellersta delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Öster
70	Norra delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Öster
71	Norra delen av schaktet vid kalkugnen Raä 852 efter påbörjad avtorvning	Öster
72	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	Norr
73	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	Norr
74	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	Norr
75	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	Söder
76	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	Nordöst
77	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	
78	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	
79	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
80	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
81	Skolbarnen tar en paus i grävningen	
82	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	
83	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
84	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
85	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
86	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
87	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
88	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
89	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
90	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
91	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
92	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	
93	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
94	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
95	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
96	Arbetsbild, skolbarnen gräver och sållar vid kalkugnen	
97	Arbetsbild, skolbarnen gräver vid kalkugnen	
98	Arbetsbild, skolbarnen sållar jord från kalkugnen	

99	Delar av kalkugnen frilagd från jord	Öster
100	Delar av kalkugnen frilagd från jord	Öster
101	Delar av kalkugnen frilagd från jord	Sydöst
102	Schaktet efter att det mesta av jorden grävts bort	Norr
103	Markprofil genom södra delen av kalkugnen	Väster
104	Detalj av markprofil genom södra delen av kalkugnen	Väster

Bilaga 6. Dagbok

Kursgrävning med Sundsvalls folkhögskola

27/8-2012

Kursgrävningen i samarbete med Ålsta folkhögskola började. På morgonen regnade det lite och det blåste mycket hela dagen. Tältet blåste iväg. 13 deltagare mötte upp trots ovädret. Sju m² rutor grävdes i det område där Raä 126:1 borde finnas. Fynd av lite sintrad lera. I rutan längst i öster framkom sot och ytan sluttade mot öst. Mätte in rutorna och kapellet med RTK-GPS. Ola George och Maria Nordlund från Läns museet och praktikanterna Solveig Sølna Rødsdalen och Eivind Magnus Færøy Krag deltog.

28/8-2012

Fortsatt grävning vid Raä 126:1 där arbetet nu avslutades, förutom i de östligaste rutorna. Där framkom ett djupt dike och möjligen en försänkning av markytan. Nya rutor grävdes i den nordvästra delen av åkern (nära Raä 124:1) där jorden var mörkbrun och jordarten något grövre och innehöll mer småsten än rutorna som grävdes vid Raä 126:1. I rutorna i den nordvästra delen av åkern hittades brända ben och en silverfoliepärle.

29/8-2012

Fortsatt grävning i åkerns nordvästra hörn. Lars Högberg fortsatte att gräva vid Raä 126:1 där ett täckdike framkommit, detta låg i ett äldre bredare dike. Vid slutet av dagen togs en ruta upp i åkerkanten öster om kapellet.

30/8-2012

Profil ritades av diket vid Raä 126:1. Efter eftermiddags-fikat tog kursdeltagarna en promenad längs "Arkeologstigen". Två schakt grävdes vid Raä 126:1 för att kolla om det verkligen inte fanns kvar något av graven som skulle ha funnits där. I botten av rutorna fanns mörkfärgningar som såg ut som ett cirkulärt dike.

31/8-2012

Regnet öste ner. Kursdeltagarna guidades av arkeologerna vid undersökningen vid Kaptensdalen. Kursen avslutades sedan.

Kursgrävning med skolbarn vid Kvissle kapell

25/-2012

Regnigt väder. Området i och kring schaktet blev snabbt halkigt och skitigt (stackars små barn). Ett schakt på 1 x 7 meter drogs över det som möjligen var en gravhög. En stenpackning med material av olika storlek samt skärviga stenar framkom. Fynd av kalk och kalkbruk samt några bitar blåbränd kalk hittades. Fynden tyder på att det finns rester av en kalkugn i området. Högen är kanske inte någon grav utan uppkastade stenar från kapellet eller åkern.

26/9-2012

Grävningen och sällningen fortsatte.

27/9-2012

Grävningen och sällningen fortsatte.

28/9-2012

Grävningen och sällningen fortsatte. Sista dagen. Besök av politikerna i Murbergets stiftelse.

Bilaga 7. Tidningsklipp från 27/9-2014

Eleverna fick vara arkeologer för en dag

Hela veckan har fjärde- upp till niondeklassare i Njurunda fått chansen att bli arkeolog för en dag.

I går var det fjärdeklassarna från Bredsands skola som fick gräva efter dolda skatter kring Kvissleby's kapellruin.

– Vi har hittat mycket stenar och kalk, berättar eleven Naile Koc.

Det var ruggigt, kallt och regnigt under gårdagsförmiddagen när Bredsands skolas fjärdeklassare fick leka Indiana Jones vid Kvissleby's kapellruin. Barnen höll sig dock varma då de entusiastiskt sprang fram och tillbaka mellan groparna och ställningarna med stora silar på.

– Det är jätteroligt, säger Naile Koc och lagkompisen Sumaya Nuur, men erkänner samtidigt att de gärna skulle hitta smycken och fina blå stenar i stället för kalken som dyker upp överallt.

Lät perfekt

En av barnens lärare, Daniel Eriksson, råkade snubbla över ett informationsblad om "Arkeolog för en dag" och tyckte att det lät helt perfekt då klassen redan under förra läsåret börjat läsa om de olika "åldrarna" så som stenåldern och i år börjat med Vikingatiden.

– Jag tyckte att det var en bra chans för dem att få se hur historia kommer till och inte bara läsa om det, säger han och

berättar att han tror gårdagen gett dem en helt ny syn på arkeologi. Att det inte riktigt fungerar som i de stora filmerna på bioduken.

Det var alltså mycket kalk som hittades under utgrävningarna. Både kalksten och så kallat kalkbruk som användes då kapellet en gång i tiden byggdes. Det mest spännande fyndet för dagen kan nog sägas vara de blanka, ljusblå stenar som några av barnen hittade. De är smält kalk och det tyder på att det möjligtvis kan ha funnits en kalkbränningsugn i närheten – något man tidigare inte hittat stöd för.

Entusiastiska barn

Bland barnen var entusiasmen hög, vissa kunde inte ens sitta stilla och fika, de tyckte att det var allt för roligt att "leta efter saker".

– Det är jättekul att se att de blir så lyriska över att "bara" hitta kalk, säger Daniel Eriksson.

De som gjort det möjligt för dessa barn, och ett flertal klasser till, att få hjälpa till att skriva bygdens historia, är Läns museet i Västernorrland, Sundsvalls museum, Trafikverket och Länsstyrelsen Västernorrland.

– Vi vill öka barnens förståelse för vår historia, och just arkeologi är ett bra sätt att göra det på, de får lära sig hur det går till att samla in historia, säger Ulrika Stenbäck Lönnquist vid Sundsvalls museum.

Moa Fredholm

KLASSER.

I veckan har skolorna i Njurunda fått chansen att skicka sina fjärde- till niondeklassare till kapellruinen i Njurunda för att vara arkeologer för en dag.

LAGARBETE. Bredsands skolas fjärdeklassare fick i går prova på att vara arkeologer för en dag vid Kvissleby's kapellruin. Under den kalla dagen hittades mest kalk, men barnen var lika glada ändå. "Vi har hittat både stora och små kalkbitar" säger Naile Koc, längst till vänster. Hennes lagkamrater heter Nicole Niska och Sumaya Nuur. Foto: MOA FREDHOLM